

SİVİL ÖLÜM UYGULAMALARININ PSİKOSOSYAL ETKİLERİ: BARİŞ AKADEMİSYENLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Banu YILMAZ*

Öz: Sivil ölüm cezası, devlete karşı işlenen bir suç sebebiyle kişinin haklarının elinden alınması olarak tanımlanabilir. Tarihteki ilk örneklerinden farklı olarak sivil ölüm, günümüzde, herhangi bir yasal dayanağı olmaksızın uygulanmaktadır. Türkiye’de 2016 yılındaki darbe girişiminin ardından herhangi bir soruşturma ya da yargı kararına dayanmaksızın yüzbinden fazla kişinin kamu görevinden ihraç edilmesiyle gerçekleşen sivil ölüm uygulamaları, işinden edilmeye bağlı maddi ve manevi kayıpların yanı sıra pek çok vatandaşlık hakkını da ihlal etmiştir. Bu makalede, sivil ölüm cezalarının psikososyal etkilerinin, kanun hükmünde karamamelerle (KHK) ihraç edilmiş (“KHK’lı”) Barış Akademisyenleri üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 11 KHK’lı Barış Akademisyeni’yle yarı yapılandırılmış sorular yardımıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş; ihraç ve sonrasındaki hak ihlallerine bağlı kayıplar ve bu kayıpların farklı açılardan etkileri, görüşmelerden elde edilen bulgularla gözden geçirilmiştir.

Anahtar sözcükler: sivil ölüm, KHK, barış için akademisyenler

The Psychosocial Impact of Civil Death Sentences: A Study on Academics for Peace

Abstract: Civil death can be defined as the deprivation of an individual’s rights on the alleged grounds of offenses committed against the state. In contradistinction to its early examples in history, it is being implemented today without any legal grounds. Civil death practices, which have been implemented in Turkey following the failed coup d’état attempt of 2016 through the purge of more than a hundred thousand individuals from public service without being based on any kind of investigation or court order, not only have brought about pecuniary and non-pecuniary damages due to dismissals but also violated many a civil right. The aim of this study, therefore, was to investigate the psychosocial impact of civil death sentences on Academics for Peace who had been dismissed from their posts through decree laws. To this end, face-to-face interviews were conducted with 11 purged academics by means of semi-structured questions; losses they sustained at the time of purge and after, along with the effects of such loss from different perspectives were reviewed in the light of findings revealed by the interviews.

Key words: civil death, decree law, academics for peace

Türkiye’nin Güneydoğu illerinde bulunan Sur, Silvan, Nusaybin, Cizre ve Silopi ilçelerinde 2015 yılının sonlarında başlatılan ve 2016’ya yayılan “terörle mücadele operasyonları” sırasında gerçekleşen insan hakları ihlallerinin durdurulması ve şiddetten barışçıl çözüme dönülmesi çağrısıyla “Barış İçin Akademisyenler” tarafından hazırlanan “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı metin (“Barış Bildirisi”), Ocak 2016 sonunda 2212 imza ile TBMM’ye iletili (**Barış İçin Akademisyenler web sayfası, 2016**). Hemen ardından, Cumhurbaşkanı, hükümet yetkilileri ve iktidar yanlısı medya tarafından ağır suçlamalara maruz kalan bildiri imzacısı akademisyenler (“Barış Akademisyenleri”) ile ilgili olarak bir “gazeteci”¹, “sivil (medeni) ölüm”² cezasının uygulanmasını önerdi. Barış Bildirisi sonrası ülkede yaşanan gelişmeler, bu önerinin uygulanabilmesinin yolunu açtı.

Bu yazıda, sivil ölüm uygulamalarının olası psikososyal etkileri gözden geçirilmektedir. Olağanüstü Hal sürecinde gerçekleştirilen hak ihlallerinin etkileri daha önce yapılmış kapsamlı çalışmalarla ele alınmış olsa da (**örneğin, Körükmez ve ark., 2020**), bu çalışmada, özgül olarak “sivil ölüm” kavramı çerçevesinde incelenmektedir.

Genellikle “devlete” karşı işlenen bir suç sebebiyle kişinin haklarının elinden alınması olarak tanımlanabilecek “sivil ölüm” yaptırımında, kişinin biyolojik olarak ölmüş gibi kabul edilip haklarının yok sayılması söz konusudur. İlk örnekleri, Antik Yunan ve Roma’da görülen haklarından mahrum bırakmak ve kişinin adının kalıcı olarak lekelenmesi şeklindeki uygulamalardır. İngiliz ve Amerikan hukukunda, herhangi bir yasal işlem gerçekleştirilememesi (örneğin, tanıklık edememe) gibi yaptırımlarla kişinin

*Doç. Dr.; Klinik Psikolog (ORCID No: 0000-0003-1410-2246)

7 Şubat 2017 tarihinde 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Barış Bildirisi” imzacısı olduğu için Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nden ihraç edilmiştir.

Geliş Tarihi / Received : 02.02.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 23.04.2020

sivil haklarının kullanılmadığı, kısaca hukuki ölüm olarak kabul edildiği uygulamalar görülür (**Chin, 2012**). Günümüzdeki sivil ölüm uygulamalarının bu ilk örneklerden farkı, herhangi bir yasal dayanağının olmamasıdır. Avrupa ve Amerika'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bir cezalandırma yolu olarak yürürlükten çıkarılmasına karşın, sosyal kontrolü sağlamak ve politik üstünlüğü sürdürmek için baskıcı rejimlerde kullanılmaya devam etmiştir (**Sertdemir Özdemir ve Özyürek, 2019**).

Türkiye'de 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından ilan edilen Olağanüstü Hal ile mümkün hâle gelen Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) yoluyla verilen sivil ölüm cezaları, herhangi bir soruşturma ya da yargı kararına dayanmaksızın yaklaşık 130000 kişinin kamu görevinden ihraç edilmesiyle başlayan, ancak bununla sonlanmayan bir süreç olarak yaşandı. İşinden edilmeye bağlı maddi ve manevi kayıpların yanı sıra, aynı kararnamelerle, KHK listelerine dâhil edilen kişilerin (genel kabul gören ve gündelik dilde yaygın olarak kullanılan tanımlamayla KHK'lıların) her hangi bir zaman kamu görevinde yer almaları, yurtdışına çıkmaları, evlat edinmeleri ya da koruyucu aile olmaları olanaksız hâle getirildi; üniversitelerden ihraç edilen öğretim elemanlarının YÖK'e bağlı kurumlarda (vakıf üniversitelerinde) görev yapmaları engellendi (**Human Rights Watch, 2020; Mağdurlar İçin Adalet, 2019**).

Olağanüstü Hal KHK'larıyla işinden ve pek çok vatandaşlık hakkından edilen on binlerce kişinin yaşadığı bu engellemelerin yanı sıra, ihraç edilen akademisyenler, bilimsel projelerinin ve araştırmalarının yarım kalması, danışmanlık yaptıkları tezlerin tamamlanamaması, yurtdışına çıkış yasağı nedeniyle burslarını kullanamama, kayıtlı oldukları ya da davet edildikleri yurtdışı bilimsel toplantılara katılmama gibi kayıplar da yaşadılar³. Bunların yanı sıra, ülkedeki akademik etkinliklerde kabul edilmiş bildiri ya da konferanslarının programdan çıkarılması, bilimsel dergilerin yayın kurullarından çıkarılma gibi aslında KHK'yla bildirilmeyen engellemelere de maruz kaldılar. Örneğin, Ankara Üniversitesi Psikoloji Öğrencileri Topluluğu tarafından düzenlenen Psikoloji Günleri kapsamında konuşmacı olarak programda yer alan öğretim üyelerinden biri etkinlikten önce (Şubat 2017) ihraç edildiği için, Fakülte dekanı bu öğretim üyesinin adının bulunduğu programı onay için rektörlüğe gönderemeyeceğini; ancak ihraç edilen öğretim üyesinin konuşması programdan çıkarılırsa etkinliğin gerçekleştirilmesi için gereken prosedürü izleyebileceğini açıkça belirtmekten utanç duymamıştır⁴.

Bu yaşananların üniversite üzerindeki etkileri yine TİHV Akademi (2020) tarafından hazırlanan "Üniversitenin Olağanüstü Hali: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme" raporunda ayrıntılarıyla tartışılmıştır. Bu çalışmada, sivil ölümü hedefleyen bu yaptırımların, bunlara maruz kalanlar, KHK'lı akademisyenler, üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu "tanımlayıcı çalışmada", "nitel araştırma" tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, KHK ile üniversiteden ihraç edilen 11 Barış Akademisyeni ile aşağıdaki başlıklarda bilgi elde etmeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir:

- İhraç ve sonrasındaki uygulamaların sivil ölüm olarak tanımlanıp tanımlanmadığı,
- Yaşanan akademik, mesleki ve sosyal kayıplar,
- Kayıplara/engellemelere bağlı olarak yaşanan/zorunlu hâle gelen değişiklikler,
- Kayıpların/engellemelerin duygu ve düşüncelere etkisi,
- Kayıpların/engellemelerin kendilik algısına etkisi,
- Kayıpların/engellemelerin kişilerarası ilişkilere etkisi,
- Yaşananlarla başa çıkma yolları,
- Geleceğe dair düşünceler.

Nitel araştırma tekniklerini karşılaştırmalı biçimde çalışan Creswell, bu alandaki çalışmalarını beş güneğe ayırmaktadır. Bu çalışmada Creswell'in tanımladığı tekniklerden biri olan fenomenolojik gelenek benimsenmiştir. Fenomenolojik geleneğin temel aldığı araştırma odağının genel çerçevesi, bir olgu/fenomen ile ilgili deneyimlerin özünü anlamayı içermektedir ve bu olguyu bizzat deneyimlemiş olan 5 ile 25 arasında kişiyle yapılmış derinlemesine görüşmeleri veri toplama aracı olarak kullanmaktır (**Creswell, 2007**).

Nitel araştırmada bir konuyla ilgili araştırma yapılırken geniş bir bakış açısı içinde konu hakkında derinlemesine bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, nitel araştırmalar aracılığıyla insanların nasıl yaşadıkları, nasıl davrandıkları, neyi ne şekilde algıladıkları ve neye nasıl tepki verdikleri anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır (**Rothery ve ark., 1996**). Burada araştırmacının rolü, insanların deneyimlemiş oldukları toplumsal olguları, kendilerini, diğer insanların davranışlarını ve düşüncelerini nasıl yorumladıklarını anlamaktır. Bu çerçevede araştırmacının paradigması, deneyimlenen olgu çerçevesinde insanların duygu, düşünce,

davranış ve algılarını; değişen toplumsal ilişkilerini ve bunlara ilişkin algılarını belirli bir toplum ve kültürde anlamaya çalışan yorumlayıcı bir paradigmadır (Glesne, 2013).

Bu çalışmada, yüz yüze görüşmelerde alınan notların dökümleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiş; daha sonra verilerin analizi yapılmıştır. Verilerin analizinde MAXQDA Nitel Veri Analiz programı kullanılmıştır.

Bulgular

Görüşmenin başında her bir katılımcıya sivil ölüm kavramının hayatımıza girmesine neden olan süreç ve sonrasında yaşananlara ilişkin örneklerden söz edilmiş ve ardından kendilerinin bu süreci nasıl yaşadıklarını anlamak amacıyla bazı sorular yöneltileceği açıklanmıştır⁵.

Sivil ölümün tanımlanışı

Katılımcılara yöneltilen ilk soru, yaşadıklarını sivil ölüm olarak tanımlayıp tanımlamadıklarını anlamaya yöneliktir. Bu soruya verilen yanıtlar, katılımcıların tamamının bu uygulamaların sivil ölümü hedeflediğini düşündüğünü göstermektedir. Yanıtlardan, sivil ölümün genel olarak "tüm vatandaşlık haklarının engellenmesi" olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Daha ayrıntılı yanıtlarda sivil ölümle yapılanlar, "hukuki olarak yok sayılma", "toplumsal olarak tecrit edilme", "ekonomik haklardan mahrumiyet" gibi ifadelerle tanımlanmıştır.

Bir katılımcının yanıtında, sivil ölümü hedefleyen uygulamaların ihraçtan önce, idari yaptırımlarla başladığı anlaşılmaktadır:

"Benim ihraç edildiğim üniversitede imzanın hemen ardından başladı engellemeler. Rektör imzacı hocaların yurtdışı izinlerini onaylamadı, gerekçesiz. Benim kişisel olarak yaşadığım, sonradan başkalarının da benzer şeyler yaşadığını duydum, resmi bir kuruma vereceğim bir eğitimimi engellediler. Kurum sizi istemiyor Hocam dedi rektörlükten epeyce üst düzey biri, ama beni davet eden kişi, 'sizin rektörlük bu isim olmaz, bu imzacı diye yanıt verdi' dedi sonradan. Düşünsenize, yalan söylemiş rektörlükteki. Daha kendilerine talimat gelmeden işe koyuldular. Benzer bir şeyi TÜBİTAK yaptı, yürütücüsü olduğum projenin ara raporunun değerlendirmesini yapmadılar, bursiyerlerin parasını ödemediler. Henüz ihraç edilmemiştim. İhraçtan sonra yaşadıklarımız herkesin malumu. İşimden edildim, kamuda çalışmayı bırakın, bilimsel projelerde bile yer almamız engellendi. Daha önce bulunduğum bir üniversiteye gitme olasılığım belirdi, yurtdışına çıkışımız yasaktı. Birilerinin önerdiği sivil ölüm cezasıydı bunlar, evet."

Bir başka katılımcı yaşananları sivil ölüm kavramı çerçevesinde şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben yaşadığımız durumun sivil ölüm veya medeni ölüm olarak olmasa bile vatandaşlık ve insan hakları bağlamında "komada olma" kavramıyla değerlendirilebileceğini düşünenlerdenim. Nitekim, özellikle KHK'lar ile kamu görevinden çıkarılmamızın ardından fiziksel olarak yaşıyor olsak bile devlet nezdinde varlığımızın hiçbir kıymet-i hakikiyesi olmadığını gördük. Yenilenen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde gündeme getirilen 'KHK'lıların oy kullanıp kullanmayacağına' dair temel vatandaşlık haklarımızın bile sorgulanabiliyor oluşunun 'sivil ölü' ile 'sivil komada' bulunma arasında bir yerde bulunduğumuzun göstergesi olduğunu düşünüyorum."

Bütün katılımcıların görüşmelerinde bir aşamada belirttikleri "evet, sivil ölüme mahkum ettiler, ama biz sivil ölü hâline gelmedik" düşüncesini bir katılımcı ilk soruda şu şekilde ifade ettiği görülmüştür:

"Muamele sivil ölümü doğuracak bir cezaydı. İşinden edip hem de bu işlerde çalışamazsın diyerek, geçim kaynaklarını elimizden aldılar. Kriminalize edildik. Toplumsal tecrit yaşadık. Ama elbette sözden dönmemek, cezanın muradına ermesini engelledi."

Akademik, mesleki ve sosyal kayıplar

Bilgi alınmak istenen ikinci konu, yaşananların neden olduğu mesleki, akademik ve sosyal kayıplardır. Katılımcılar doğal olarak en çok akademik kayıplarına ilişkin örnekler vermiş, ancak mesleki olarak da önemli zorluklardan söz etmişlerdir.

En fazla bildirilen akademik kayıplar, bilimsel etkinliklere katılamama ve yarım kalan bilimsel çalışmalar ve tezlerdir. Bilimsel yayınlardaki görevlerin sonlandırılması örnekleri de olmakla birlikte, bunu bir kayıp olarak ifade eden katılımcı olmamıştır.

"Bir konferansın düzenleme kurulundan çıkarıldım, bir 'arkadaş'ı bunu yapan. Geçen hafta bir üniversiteden konferansa çağırıldılar, KHK'lı olduğumu söyledim, geri aldılar daveti. Kendi çevremizin dışında hiç bir bilimsel toplantıya çağırılmadım ihraçtan beri. Tabi yarım kalan tezlerim oldu, bazı öğrencileri zor durumda kalmaları diye desteklemek istedim, yerime atanan bazı danışmanlar bu gayrı resmi desteğimi bile kabul etmedi."

"O kadar çok yarım kalan tezim var ki. Düşünüp kafa yormuşuz öğrencilerle birlikte, bir noktaya getirmişiz, sonu yok. Yeni danışmana da haksızlık tabi, belki hiç istemediği bir konu, danışmanlık yapmak zorunda kalacak. Tez izleme üyelikleri de aynı. Emek, kafa yormayı"

gerektiren işler bunlar. Hepsi yarım kaldı. Öyle zor bir ikilem ki, öğrenci ihtiyaç duyuyor, danışıyor, fikir versen danışmana saygısızlık olur mu diye endişe ediyorsun, vermesen tezi yazan öğrencinden desteğini esirgemiş oluyorsun. Kötü hissettiren bilgiler de geldi, 'Hocan (benden söz ediyor) böyle istedi demek? Merak etmesin, dönerse seni ona geri veririm' demiş biri. Ne diyebilirsiniz böyle bir çığlık karşısında. Yayın kurulundan çıkarılma da oldu. Yapan arkadaşım(dı) sözüm ona. Bunu akademik kayıp saymıyorum aslında, sordunuz diye anlattım. Yani benim akademik kaybım değil, akademinin kaybı, sefillik. Ben bir derginin hakemi olsam ne olur, olmasam ne olur?"

Mesleki kayba ilişkin soruya verilecek yanıtların akademik kayıplarla örtüşmesi beklenirken, katılımcılar iş bulamama (ya da başvuruda bile bulunmama) ve vasıfsız çalışma örnekleri vermiştir.

"Nasıl olsa alınmayacağım diye iş başvurusunda bulunmadım, ama bir teklif aldım (desteklemek isteyen bir kurumdan) ve KHK'nın engel olup olmayacağını bana sorup işe aldılar. Elbette vasıflarımın altında bir işti, dert etmedim ama düşününce bu işte tam sivil ölümden tanımlanan statü kaybı."

"Bir özel eğitim kurumunda iş başvurumun kabul edilmesine rağmen, sigortalı çalışmamın mümkün olmadığı ortaya çıktı. Yine bazı özel eğitim kurumları, sağlık güvencesi olmadan dahi çalışmamın kendilerinin kurumsal kimliğine ve devletle kurdukları ilişkiye zarar verebileceğini ifade ederek çalışmamın mümkün olmayacağını söyledi. Başvurduğum diğer işlerde de KHK'lı olmanın kurumlarca 'tercih edilmeme' sebebi olduğu yönünde çok kuvvetli bir izlenime kapıldım, çünkü başvurular sırasında özgeçmişimin iyi oluşuna değinen kurumlar veya kişiler KHK'lı olmamı öğrenmeleri sonrasında 'size döneceğiz' diyerek olumsuz geri bildirimlerde bulunuyor ya da herhangi bir bildirim yapmadan süreci tamamlıyorlardı."

Sosyal kayıp sorulduğunda katılımcılar ağırlıklı olarak ihraç sonrası korku nedeniyle bağlantıyı azaltan ya da kesen iş arkadaşları ve iş dışındaki sosyal çevreleriyle ilgili yaşantılarından söz etmişlerdir.

"Annem söyleyince fark ettim, telefonum daha az çalıyor artık. İhracın hemen ardından hâliyle geçmiş olsun aramaları oluyordu. Biri ilginçti. Fakülteden bir arkadaş aradı, telefonu odada gezdirdi, dört kişi aynı telefonda konuştu. Risk varsa yayılmasın diye. Sosyal anlamda bir örneğim de, esnaf, konu komşuyla konunun açılmasından kaçınmam. Mesela ev sahibime söylemedim, evden çıkarır korkusuyla. Bağlantıyı kesen, hiç aramayan da oldu evet."

"Çok daha fazla alıngan hâle geldiğim için bu süreçte yakınlık göstermeyen, aramayan, sormayan arkadaşlarımla, uzun yıllara dayanan ilişkiyi bitirdim."

"İlişki biçimimim yüksek oranda kesintiye uğradı. İlişkilerde ilk yıl önemli bir kopuş oldu; sözel olarak tedirginliklerini bildirenler de oldu. İkinci yıl özür dileyenler ve üzüntülerini paylaşanlar oldu, üçüncü yıl sessizlik. Görünen o ki, yok sayılma –asıl sivil ölüm- tamamlanmakta!"

İhraçtan sonra yaşamdaki değişiklikler

KHK'lı olmanın ardından yaşantının nasıl değiştiğini anlamak üzere katılımcıların yaşam tarzlarında, alışkanlıklarında yapmak zorunda kaldıkları değişiklikleri sorgulayan soruya verilen yanıtlar, bütün katılımcıların bir takım değişiklikleri zorunlu olarak yaptığını ve bunların ağırlıklı olarak ekonomik nedenlere dayandığını göstermektedir.

"Yaşadığım şehri değiştirmek, kendi yaşam düzenimi bırakıp ailemin yanına taşınmak durumunda kaldım. Sosyal çevrem bu durumdan ciddi olarak etkilendi, daha kısıtlı bir sosyal çevre ile etkileşim içerisinde bulunmaya başladım. Tüketim alışkanlıklarım değişti, uğradığım mekânlar, yeme-içme alışkanlıklarım etkilendi. Arabamı satmak, yeni ulaşım ve iletişim kanalları yaratmak durumunda kaldım."

"Son üç yılım, hatta imza süreci sonrası yaşananları da sayarsam son dört yılım, sürekli bir belirsizlikle geçti. İşten atıldıktan sonra, yaşadığım evi değiştirdim ve maddi olarak daha rahat edebileceğim bir eve, daha yakın olduğum bir arkadaşımın yanına taşındım. İkimiz de işsiz olduğumuz için zaman zaman çok zorlandığımız oldu, ama evde beni anlayan yanımda duran birinin olması iyi geldi bana."

"Artık düzenli bir gelirimim olmayışı birçok şeyi (tüketim alışkanlıkları, tatil, beslenme, dışarıda yemek, kitap satın almak) değiştirdi. Özel emeklilik poliçelerimi bozdurdum. Kızımın taleplerine daha temkinli karşılık veriyorum. Dışarıda arkadaşlarımla daha az buluşuyorum. Daha çok evde yaşıyorum."

İhraçla ilişkili duygu ve düşünceler

Katılımcıların, yaşadıkları hak ihlalleri nedeniyle ne tür duygular yaşadıklarını ve düşüncelerinin nasıl etkilendiğini anlamaya yönelik soruya verilen yanıtlar, en yaygın duyguların öfke, karamsarlık, kaygı, umursamazlık, hınç olarak yaşandığını göstermektedir.

"Doğal olarak bunlar duygularımı dönem dönem olumsuz etkilemeye ve depresyon yaşamama sebep oldu. Kısa bir dönem de olsa depresyon ilaçları kullandım."

Bazen düşüncelerin yavaşladığını ve daha katı düşünceli biri olmaya başladığımı gözlemledim. Kısa süreli öfke ve olumsuz duygu durumları yaşadım. Düşüncelerimi harekete geçirme konusunda eskisi kadar arzulu ve istekli olmadığımı, duygusal olarak daha kırılğan olmaya başladığımı fark ettim.”

“Kızgınlık oldu, ama bunu davranışa dökmüyorum, yani tepki vermiyorum. Umutsuzum, hiç bir güvencem yok, o derece de umudum yok. Diyelim üniversiteye geri döndüm, umutsuzluğum yine de geçmez. Eski halime dönemem, çünkü şuursuzca bir güç kullanımı –her hak ihlalinin uluorta yapılabiliyor olması- çok sorguluyor. Korkuyorum. Kin besliyorum, ama bu kini hissedip, sonra kendime kızıp ayıplıyorum. Bu daha sınıfsal bir kin. Fakir bir geçmişten gelip, hayatındaki bütün olumsuzlukların varsıl insanlardan kaynaklı olduğunu düşünme hâlinin hıncı. O insanların, sessiz kalanların, bu yaşananların müsebbibi olduğunu düşünmekle ilgili. Bu kadar acı yaşanırken, ülke bu hâle getirilirken sessiz kalmaları hınç yaratıyor. Son derece bireysel meselelerinden –işte olan bir tatsızlık mesela- şikâyetçi olabiliyorlar, yüzsüzlük biraz.”

“Çok kaygılı bir insan oldum. Her an her şey başıma gelebilir. Ama zaten 10 Ekim’den itibaren bu başlamıştı. Karamsarlık da oldu tabi. Umutsuzluk da denebilir. İyi bir şey beklentisi artık neredeyse yok. Dünya kötü, insanlardan her şey beklenir. Başlarda korku çoktu. Aslında imzadan hemen sonra başladı korku. İhraçtan sonra hafifledi bile diyebilirim. Neden korktum? Şiddete uğramaktan, eve baskın yapılmasından. Bana olmadı, ama bir sürü arkadaşımıza oldu biliyorsunuz. Onların da politik olarak benden bir farkları yoktu. Bence biraz öfkeli de oldum. Daha doğrusu, öfke ve yanı sıra olumsuz başka duygular. Daha kolay öfkelendir oldum, haklıyım da bence.”

İhracın kendilik algısına etkisi

Hak ihlalleri ve özellikle statü kaybı nedeniyle kendilik algısının ne şekilde etkilenmiş olabileceğine ilişkin ifadeler, olumlu etkilerin daha yaygın olduğunu göstermektedir. Katılımcıların çoğu, özgüven artışı, her koşulda hayatını idame ettirebileceğini görme, güçlü / direngen olduğunu hissetme, bu koşullardaki akademiden özgürleşme gibi etkilerden söz etmiştir.

“Kesinlikle olumlu etkilendi. Zaten kendimi yalnızca akademi ile tanımlamadım hiçbir zaman. Bunun çok avantajını yaşadım. İçi boşaltılmış unvanları kimlik hâline getirmeyi çok acınası buldum hep, üniversiteyken de. Dolayısıyla, kendime ilişkin algım, bu kadar zor bir durumun içinden çıkabilen güçlü bir insanım.”

“Entelektüel faaliyetin önemli olduğunu düşünüyorum. Ama akademinin, kurumların dayattığı kriterlerin ötesine geçmek gerekiyor ve bunun bin türlü yolu var. KHK, akademinin fazla kurumsal baskı yarattığını gösterdi, yani özgürleştim.”

Bazı açılardan kendilik algısının olumsuz yönde etkilendiğini bildiren katılımcılar da olmuştur.

“KHK ile biten, uzun bir iş hayatı değildi ama yine de dışarıda sosyalleşen bir insan olduğum için eve kapanmak ve işsiz kalmak kendimi işe yaramaz hissettirdi. Bu sürecin ne zaman biteceğini bilmemek de, ekstrasından zorlaştırıcı.”

“Mesleki kimliğimi kaybettim, geleceğimi kaybettim. Tezi yazarken araştırma işi devam ettiği için algım çok değişmemişti, yani akademik bir iş yapıyordum. Ama şöyle bir hâle geldi. Bu muydu yani? Bu kadar çabaladım, bunu yaşamak için mi? Tezi neden yazıyorum, neden kitap olsun, makale yazmama ne gerek var dirditti yani bana. Yaptığım işe yabancılaştım. Tezim çok beğenildi, ee? Prestij de getirmiyor. Belki kapalı bir çevrede, ama yaşamımı kolaylaştıracak bir katkısı yok.”

Bir katılımcı başlangıçtaki olumsuz etkilenmenin zaman içinde olumlu yöne döndüğünü aktarmıştır.

“İlk zamanlar yoğun olmamakla beraber ikinci yılın başından itibaren- özellikle iş bulamayışın da etkisiyle- özgüvenimde ciddi biçimde azalma meydana geldi. “ben bir işe yaramıyorum, hiçbir işten anlamıyorum” benzeri düşünceler içerisinde bulundum. Ama zamanla bu durumun sizden kaynaklı olmadığını, hatta sizin kendinizle kurduğunu ilişkiyi bozmaya yönelik bilinçli ve politik bir girişim olduğunu kavradım ve kendimle kurduğum ilişkiyi politik bir direniş mekanizması olarak kurgulamaya başladım. Onlar sizin kendinizi değersiz etmenizi istiyorsa; siz de onlara: “hayır, ben değerliyim ve ayakta kalmaya devam ediyorum” demek için mücadele etmelisiniz. Kendinizle kurduğunuz ilişkiyi buradan kurduğunuz zaman “kendinizi iyi hissetmek ve bunun için mücadele etmek” bir anlamda bir direniş formu olarak da ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, ben buradan baktığım için zamanla kendimi iyi hissetmek için aktif bir çaba içerisinde bulundum.”

İhraç sonrası kişilerarası ilişkiler

Sivil ölüme mahkûm edilmenin kişinin sosyal ağındaki insanlarla ilişkilerini etkileme olasılığı göz önünde bulundurularak, katılımcılara bu alanda nasıl değişiklikler yaşadıkları da sorulmuştur. Katılımcıların açıklamaları, kişilerarası ilişkilerdeki en önemli etkinin, arkadaş çevresinin değişmesi olduğunu ortaya koymaktadır.

"İmza metninin açıklanması ve sonrasında KHK'larla ihraç edilmek bizim gökyüzümüzden geçen bir kara bulut gibiydi ve hâlen de etkileri görülüyor. Dolayısıyla, gökyüzünüzden geçen kara bulutlar sizin her şeyinizi bir şekilde etkiler. Duygusal ilişkileriniz de etkilenir, sosyal ilişkileriniz de, kimi olumlu, kimi olumsuz. Benim de bazı sosyal ilişkilerimi azalttı ya da bitirdi ama buna karşın bazı ilişkilerimi de ciddi şekilde güçlendirdi. Bazı dayanışma biçimleri, yöntemleri doğal olarak sizi dayanışma gösteren kişilere yaklaştırıyor."

"Çok daha steril bir ilişki ağı var artık. Hep iyiydi, ama lüzumsuz insanların çok fazla enerjimi ve zamanımı aldığını fark ettim. Zaten biliyordum, ama bir şekilde çıkaramıyordum hayatımdan. Nezaketle idare ediyordum. Çalışma ortamında yapamadığımı yapabilme şansım oldu. Bir de arayıp sormayanlar var. Onların da çapının bu olduğunu biliyorduk elbette, ama ihraç bu düşüncelerin sağlaması oldu. Mesela, bizim ihraç edildiğimiz KHK'nın ardından rektöre son derece kişisel işleri için ricacı olmaya gidenleri biliyoruz. Bunu şunun için söylüyorum, aramızdan bazıları, gayet saf duygularla, o rektörün yalnızlaşacağını, bizi desteklemeseler de, büyük bir grubun tavır alacağını düşünmüştü, çok güldüler tabi sonradan."

Çeşitli nedenlerle bazı insanlara karşı olumsuz ya da karmaşık duygular bildiren katılımcıların, kendi sosyal ağlarından ziyade genel olarak akademiye ilişkin düşüncelerini ve duygularını paylaştığı anlaşılmaktadır.

"İnsanların sessiz kalması, bir 'üzgünüm'ün dışında hiç bir şey olmamış gibi yaşaması sinirimi bozuyor."

"İnsanlarla ilgili düşüncelerim epeyce karmaşık. Kızgınlık hissediyorum, ama bazen, hatta sıkça şunu da soruyorum. Acaba ihraçtan sonra, maddi ve entelektüel olarak tatmin olduğum bir durumda olsaydım ben de onlar gibi rahat, sessiz olur muydum? Hassasiyetlerim devam ederdi de hıncım mı olmazdı acaba? Şöyle düşünüyorum. Örneğin, siyaseten bizi destekleyen, hatta barış imzacısı olup da ihraç edilmeyen bazı akademisyenler, mesela hâlâ akademik teşvike başvurarak, projeler almaya çalışarak, rektörlerinin verdiği her görevi sorgulamadan yerine getirerek, kadro derdine düşerek, televizyon programlarına katılarak, kıyım yapan üniversitelerin etkinliklerinde yer alarak bir şekilde çarpık düzenin parçası olmaktan çıkmıyorlar. Yani, bugün proje, yarın terfi, sonunda YÖK'ün bir kurulunda yer almak gibi bir noktayı tahayyül etmek hatalı olmaz. Yani, bu yozlaşma sürecinin nasıl ilerlediğini içeriden görüyoruz. Tabi hemen ardından,

onlar olsun bari buralarda diyorsun. Ama bu da aynılaştırıyor. Bunlardan söz ederken, bir de yanlış anlaşılacak için bin türlü açıklama yapmak zorunda hissediyorum. Sordunuz diye söylüyorum, çünkü zihnim bunlarla meşgul, bunları düşünüyorum."

Başa çıkma

Sivil ölüm cezasının sonuçlarıyla başa çıkma yollarını öğrenmek üzere yöneltilen soruda katılımcıların çoğu hem içsel kaynaklarına hem de sosyal ağlarına değinmişlerdir.

"İçsel olarak, beklentilerim çok işe yarıyor. Çok makro beklentiler. Ütopyama tutundum diyebilirim."

"Bence, kimliğimi, varoluşumu akademiye bağlamış olmam çok işime yaradı. Başımıza gelenlerin nedenine olan inancım da önemli, yani imza nedeniyle işimizden edildik, imzanın nedeni belli. Keşke yapabileceğimiz daha iyi bir şey olsaydı. Bu vardı, bunu yaptık. Bu noktadan sapmamak gerektiğini düşünüyorum. Açıkçası, yaptığım gurur duyuyorum, hiçbir 'akademik' başarımla beni bu denli gururlandırmamıştı."

"Biraz daha politik bir şey benim için bu tür şeyler. Ama aynı zamanda, yaşadığım şu duruma ilişkin bir başa çıkma yöntemi galiba 'devlete ihtiyacım yok' demek. Mağdurum diye düşünmek, beni çok mağdur etti bu devlet deyip sızlanmak doğru gelmiyor, bunun yerine sana ihtiyacım yok demek benim başa çıkma stratejim oluyor sanırım."

"Sosyal çevrenin bir bölümünün, ailemin ve kendi politik konumlanışımın desteğiyle bir şekilde bu süreçte ayakta kalmaya başladım. Muhtemelen her birimizin ihraç öncesi bireysel hikâyesi de bu süreçlerle baş etmede ciddi şekilde belirleyici oldu. Yani, geçmişinde benzer haksızlıklar, hukuksuzluklar yaşamış ve devlet şiddetini deneyimlemiş bireyler OHAL sonrası ihraç sürecini görece daha az hasarla atlattılar diye düşünmekteyim."

Geleceğe ilişkin düşünceler

Katılımcılara son olarak, gelecek konusunda ne düşündükleri sorulmuştur. Yanıtlar, katılımcıların hem genel olarak ülke ve dünyaya ilişkin değerlendirmelerini hem de kendi kişisel yaşamlarına ilişkin öngörülerini içermektedir.

"Sürekli öğrendiğim, entelektüel yeni maceralara atıldım. Bir kaç araştırmayı birden yürütmeyi tasarladığım, toplum hayatına temas edecek projelerle biçimlenecek gelecek benim için. Daha eşitlikçi ve özgür bir dünyaya doğru yol alıyoruz, şu anda çalkantılı zamanlardan birinde yaşıyor olsak da. Otoriter rejimlerin kötü bir süreç

yol açması riski var tabi, ama üretim teknolojileri, tıbbi teknoloji, bilgi iletişim teknolojileri, enerji toptan bir dönüşüme yardımcı olacak. Ama engel, tekelci kapitalizm. İnsanlık bu tekelci kapitalizmi aşacak ama nasıl aşacağı hikâyeyi belirleyecek. Özetle, evet daha özgürlüğü bir dünya, ama hangi maliyetlerle olacağından emin değilim."

"Kendi yaşamımı ülkenin gidişatından ayırarak değerlendiremiyorum. Zaten böyle yaşayabilseydim, barış bildirisini imzalamak aklıma gelmezdi. Ülkenin, hatta dünyanın karanlık bir dönemde olduğu bir gerçek, ama bu karanlığın neye evrileceği, kadere kismete değil, bizim ne kadar ve nasıl müdahil olduğumuza bağlı. Dolayısıyla, barış bildirisi bu anlamıyla da çok önemli diye düşünüyorum. Ama tam bu noktada, bizlerle aynı pozisyonlardaki insanların bu inisiyatifi değersizleştirme çabaları, muhalifim diye diye nasıl küçük iktidar hesapları yapabildikleri geliyor aklıma. Bunlar işleri karıştırıyor tabi, umutsuzluk yaratıyor. Düşünsenize, kendi küçük dünyalarındaki iktidarın yaptıklarına bile gikını çıkarmayan bir topluluk, bunlarla nereye kadar diye sormadan edemiyor insan... Soruya dönersek, yaşamımı şöyle görüyorum. Yapabildiğim yerden, gidişata müdahale etmeye çalışacağım. Yaşamım da, bunun sonuçlarıyla şekillenecek elbette. Belki son son şunu söylesem iyi olacak, sivil ölümle cezalandırıldık, ama bu ceza ile umduklarını yapamadılar bize."

Olumsuz gelecek beklentilerinin daha çok ülke ve insanlara dair umutsuzlukla ve yaşamına dair belirsizlikle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

"Şu anki hâlimle umutsuzum. Bireysel bir takım düzelmeler elbette dünyayı algılayışımı değiştirir, bu doğamızla ilgili. Ama ülke ve insanlarla ilgili umut yok."

"Bu süreçte geleceğe dair umudumu kaybettiğimi söyleyebilirim. Her ne kadar belirsizlik çok zor olsa da, sadece kısa süreli program yapmaya alışmak durumunda kaldım, çünkü 2 ay sonramı öngöremiyorum. Geleceğe dair pek umudum yok, daha iyi bir hayatım olacağına dair, sadece gri bir boşluk görüyorum geleceğimi düşündükçe."

Sonuç

"Sivil Ölüm"e mahkûm etmek amacıyla OHAL KHK'larına dayandırarak işlerinden edilen Barış Akademisyenlerinin yaşadıkları hak ihlallerinin psikososyal etkilerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla sorulan sorulara alınan yanıtlar, katılımcıların sivil ölüm kavramına aşina olduklarını ve yaşadıklarının sivil ölüm cezası olduğunu düşündüklerini; akademik, mesleki ve sosyal kayıpları ciddi biçimde yaşadıklarını;

yaşamlarında yapmak zorunda kaldıkları bazı değişikliklerin genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklandığını; öfke, karamsarlık, kaygı gibi olumsuz duyguları yaygın olarak hissettiklerini göstermektedir. Yine katılımcıların ifadelerinden, ihracın, kendilik algılarında genellikle olumlu etkiler yarattığı ve kişilerarası ilişkilerindeki değişikliklerin çoğunlukla iyi hissettirdiği anlaşılmaktadır. Geleceğe ilişkin olumsuz beklentileri ise, daha çok umutsuzlukla ilişkili gibi görünmekte, ancak bu umutsuzluğun, kendi yaşadıkları hak kayıplarından değil, bu kayıplara neden olan politik ortamdan kaynaklı olduğu görülmektedir.

Yaşatılanları "sivil ölüm cezası" olarak tanımlayan katılımcıların, hem bu soruya, hem de başka sorulara verdikleri yanıtlardan, cezanın amacına ulaşmadığını, kendilerini "sivil ölüm"ye dönüştüremediğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların en çok ifade ettikleri kayıp, yarım kalan bilimsel çalışmaları olmuştur. Barış Akademisyenlerinin ihraçlarının ardından farklı şehirlerde kurulan bağımsız Akademiler (Dayanışma Akademileri, Okullar) ve bu çatılar altındaki üretkenlik göz önünde bulundurulduğunda, bu grubun akademik çalışmalarını sürdürmek için üniversitede olmaya ihtiyaç duymadığı anlaşılır. Zaten katılımcıların örnekledikleri akademik kayıplar, daha çok "üniversite" çatısı altında yürüttükleri tez danışmanlıkları ve bilimsel etkinliklerle ilgilidir. İfadelerin ayrıntılarına bakıldığında, bu kayıpla ilgili yaşanan sıkıntının aynı zamanda kişilerarası ilişkilerle de ilgili olabileceği; bu konudaki kayıp duygusunu, kişilerarası zorlukların da (katılımcının eski iş arkadaşlarının "beklentisel itaat" ya da "karakter aşınması" açısından da ele alınabilecek davranışlarının) karmaşıktırıyor olabileceği düşünülebilir. Bu kayıplar (görüşmelerde alınan diğer yanıtlar ve aktarılan duygularla birlikte), aynı zamanda muğlak kayıp (Boss, 2006) olgusunu akla getirmektedir. Yas literatüründe kayıp, bir yakının fiziksel ölümünü tanımlar. Ancak Boss, kaybın her zaman yalnızca ölüm ya da fiziksel yokluk ile sınırlı olmadığını öne sürer. Bu olgu bugüne kadar yas literatüründe sevilen kişinin fiziksel olarak ortadan yok oluşu (ölüp ölmediğinin bilinmediği durumlar, kaçırılmış çocuklar, kendisinden haber alınamayan aile üyeleri, çatışmadan dönmeyen askerler, vb.) ya da psikolojik olarak ulaşılamaz oluşu da (Alzheimer, demans gibi nörolojik hastalıklara bağlı olarak zihin yitimi yaşayan kişiler vb.) örnekleriyle ele alınmıştır. Hukuksuz şekilde işinden edilme ve buna bağlı olarak yaşanan kayıpların da (akademi örneğinde hazırladığı dersleri verememe,

tezleri bitirememeye, kayba ilişkin belirsizlik vb.), bu çalışmanın katılımcılarının aktardıkları düşünüldüğünde, muğlak kayıp açısından araştırılabileceği düşünülmektedir.

Mesleki kayıpları sorulduğunda katılımcıların çoğu iş bulamamaktan, nasıl olsa KHK'lı birine iş vermezler düşüncesiyle iş arayamadıklarından ve para kazanmak için yaratıcı çözümler bulmak zorunda kaldıklarından söz etmiştir. Bu bilgiler, iş kaybının bu kişiler için sadece bir işi kaybetmekle sınırlı olmadığını, eğitimini ya da deneyimini kullanarak gelir getiren bir iş bulma olanaklarının da kaybı olduğunu göstermektedir. Bu da zaten sivil ölüm cezasının, elindekini almakla yetinmeyip gelecekteki yaşam olasılıklardan da mahrum etme amacını örneklemektedir. Bu açıdan, KHK'lıların yaşadıklarında, depresyonun en önemli yordayıcılarından olan çaresizlik duygusu dikkate değerdir.

Bu çalışmanın katılımcıları için sosyal kayıpların olumsuz bir etkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri, sosyal çevrelerindeki kişilerin, ihraçtan sonra korkaklıkları nedeniyle teması azaltmaları ya da kesmeleri gibi tepkilerin, bu grup için olumsuz sonuçlara yol açmadığını düşündürmektedir. Ancak Barış Akademisyenleri arasındaki dayanışma pratiğinin, başka nedenlerle ihraç edilen kişilerin çevrelerinde olmayabileceği düşünüldüğünde, KHK'lı olmanın, psikolojik iyi oluşun en önemli bileşenlerinden biri olan sosyal destekten mahrumiyet anlamına gelebileceği ve bunun da önemli ruhsal sorunlara neden olabileceği unutulmamalıdır.

Katılımcılar, yaşamlarında yapmak zorunda kaldıkları değişikliklerden söz ederken, bununla ilgili çok ciddi olumsuz etkiler bildirmemiştir. Bu da, bu grubun, yine psikolojik iyi oluşun ve "travmaya bağlı gelişme"nin (posttraumatic growth) en önemli öğelerinden biri olan değişime açıklık ve esneklik özelliklerinden yararlanabildiğini göstermektedir. Bu denli ciddi hak ihlallerinin travmatik yaşam olayları olarak tanımlanabileceği düşünüldüğünde, travmaya bağlı sonuçların, olumsuz olduğu kadar olumlu tepkiler ya da dönüşümler açısından da ele alınması gerekir. Travmaya bağlı gelişme, ciddi bir mücadeleyi gerektiren bir durumun ardından ortaya çıkan olumlu psikolojik değişimi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (**Calhoun ve Tedeschi, 1999**). Aynı olumlu değişime bağlı ipuçlarının izi, kendilik algısına ilişkin olarak söz edilen olumlu etkilerden de sürülebilir. Travmaya bağlı gelişmenin, travmaya bağlı olumsuz sonuçların varlığında da

ortaya çıkabileceği gerçeği, bu grupta bu olgunun da incelenmeye değer olduğunu düşündürmektedir.

Bildirilen olumsuz duygulara ilişkin açıklamalar incelendiğinde, bu duyguların yaşanan kayıptan ziyade, bu kayba neden olan gelişmelerle (ülkede olan bitenler) ve bu gelişmelere katkısı olan ya da önlemeye yönelik katkısı olmayan kişilerle ilgili olduğu görülmektedir. Aynı şey, gelecekle ilgili umutsuzluk için de geçerli görünmektedir. Bu grubun KHK'lı olmasına neden olan politik tavır düşünüldüğünde, bu duyguların zaman içinde tutarlı olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Yine de, öfke, hınç, kaygı gibi güçlü olumsuz duyguların psikolojik iyi oluşa zarar verdiği göz ardı edilmemelidir. Bazı ifadeler (örneğin, "Eski hâlime dönemem, çünkü şuursuzca bir güç kullanımı, hak ihlallerinin uluorta yapılabiliyor olması çok sorguluyor" ya da "Dünya kötü, insanlardan her şey beklenir, her an her şey başıma gelebilir") akla, travmatik yaşam olaylarının bir sonucu olarak "temel varsayımların yıkılması" açıklamasını getirmektedir. Temel Varsayımlar Modeli'ne göre, travma kişinin doğuştan sahip olduğu ve yaşamını güvenli bir biçimde sürdürebileceğine inanmasını sağlayan dünyaya, diğerlerine ve kendine ilişkin olumlu inançlarını sarsar ve incinebilirliğini fark etmesine neden olur (**Janoff-Bulman, 1989**). Dolayısıyla, sivil ölüm cezasının travmatik etkiler yaratabileceğine ilişkin bir başka ipucu da, duygularla ilgili bu tür ifadelerden gelmektedir.

Makalenin başında belirtildiği gibi, bu çalışmanın amacı, sivil ölüm kavramını psikososyal yazında ele almak ve KHK'lı Barış Akademisyenleri üzerinden incelemektir. Görüşmelerden elde edilen bilgiler, sivil ölüm gibi hukuksuz uygulamalara elveren politik şiddet ortamlarında bireysel ve sosyal yaraların birbirinden bağımsız ortaya çıkmayacağı ve toplumsal kutuplaşma, sosyal yaşamda bozulma, güvensizlik, korku, eşitsizlik, adaletsizlik, cezasızlık gibi sonuçların yaygın olarak görüleceği gerçeğiyle uyumludur (**Blanco ve ark., 2016**).

Son olarak, çalışmanın bulgularının, yöntemin nitel araştırma geleneğine dayanması ve bilgilerin yalnızca KHK'lı Barış Akademisyenlerinden alınması sınırlılıkları gözetilerek değerlendirilmesi gerektiğini hatırlamakta yarar vardır. Bununla birlikte, OHAL uygulamalarının bireysel ve toplumsal sonuçlarının psikoloji ve ruhsal travma yazınındaki çeşitli kavramlar, açıklamalar ve modeller çerçevesinde incelenmesine yol açacak araştırma sorularına temel olacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Soruları yanıtlayarak çalışmanın gerçekleştirmesini sağlayan katılımcılara ve verilerin analizi konusundaki katkılarından dolayı Doç. Dr. Mustafa Kemal Coşkun'a teşekkür ederim.

Dipnotlar

1. Cem Küçük, "Medeni Ölüm" mekanizmaları, Star, 16 Ocak 2016. <https://www.star.com.tr/yazar/medeni-olum-mekanizmalari-yazi-1082729/> (erişim tarihi 7 Ocak 2020).
2. "Sivil Ölüm" ve "Medeni Ölüm" kavramlarının farkına ilişkin bir tartışma için bkz. Seçkin Sertdemir Özdemir ve Esra Özyürek (2019) Civil and Civic Death in the New Authoritarianisms: Punishment of Dissidents through Juridical Destruction, Ethical Ruin, and Necropolitics in Turkey. *British Journal of Middle Eastern Studies*, Erişim Tarihi 22 Kasım 2019, <https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1634390>.
3. Nur Betül Çelik, sivil ölüm uygulamalarının bir akademisyen için ne anlama geldiğini "Medeni Ölüm" başlıklı yazısında şöyle ifade etmiştir: Yıllarca eğitimini aldığı mesleğini artık yapamamak, herhangi bir işte çalışmak istediğin hâlde çalışmamak, pasaport yasağı yüzünden yurtdışında bir üniversitede çalışmayı aklına bile getirememek, burs alıp yurtdışına çıkamayınca bursunu yakmak, otuz yıldan çok çalıştığın kurumun kapısından girememek, akademik toplantılara gidememek, yazılarını yayınlamamak, çaldığın her kapının yüzüne kapanması, hakikaten ağaç kabuğuna muhtaç hâle gelmek, duyarsızlığa, kayıtsızlığa alışmak zorunda kalmak, yaşayan bir ölüden farkı olmamak... Bir akademisyen için medeni ölüm kısaca bu işte... Nur Betül Çelik, "Medeni Ölüm", *Gazete Duvar*, 9 Kasım 2018.
4. Bu tür uygulamalara ilişkin örnekler TİHV Akademi Üniversitenin Olağanüstü Hali Raporu'nda "Beklentisel İtaat" ve "Karakter Aşınması" çerçevesinde kapsamlı şekilde tartışılmaktadır: Tekin, S., Akbaş Demirel, C., Aksu Tanık, F. ve ark. (2019) Üniversitenin Olağanüstü Hali – Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme. TİHV Akademi, Erişim Tarihi 9 Aralık 2019, tihvakademi.org.
5. Dört yıl önce, sonradan Barış Bildirisi olarak da tanımlanan "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı metni imzalamamızın ardından bir gazetecinin Barış Akademisyenlerine uygulanmasını önermesiyle "Sivil Ölüm / Medeni Ölüm" kavramı hayatımıza girdi. Genellikle "devlete" karşı işlenen bir suç sebebiyle kişinin haklarının elinden alınması olarak tanımlanabilecek "sivil ölüm" yaptırımında, kişinin biyolojik olarak ölmüş gibi kabul edilip haklarının yok sayılması söz konusudur. Bu hak ihlallerine bağlı olarak ortaya çıkan bir başka durum da statü kaybıdır ve sivil ölüm cezasının önemli bileşenlerinden biri olarak cezalandırılan kişiye pek çok alanda uygulanır. Örneğin, KHK ile ihraçların ardından yalnızca kamu görevinden men edilmekle sınırlı olmayan pek çok hak kaybı yaşadık. Hiç biri hukuki olmayan bu kayıplar yaşamı kimimiz için işimizden edilmek kadar olumsuz etkiledi. Pasaport tahdidi, özel sektöre de kabul edilmeme, evlat edinmenin ya da koruyucu aile olmanın engellenmesi gibi bütün KHK'lılara uygulanan engellemelerin yanı sıra,

ihraç edilen akademisyenlerin yaşadığı ek kayıplar da oldu. Yarım kalan bilimsel projeler, tezler ve danışmanlıklar, yayına kabul edildiği hâlde basılmayan makaleler, yurtdışına çıkış yasağı nedeniyle kaybedilen burslar, bilimsel dergilerin yayın kurullarından çıkarılma gibi pek çoğu aslında KHK'da bildirilmeyen "ceza"lar da verildi. Görüşmede sizden, bu süreci öznel olarak sizin nasıl yaşadığınızı anlamaya yönelik sorulara yanıt vermenizi isteyeceğim.

Kaynaklar

- Barış İçin Akademisyenler web sayfası* (2016) Erişim Tarihi 22 Kasım 2019, barisicinakademisyenler.net
- Blanco, A., Blanco, R. ve Diaz, D.** (2016) *Social (Dis)Order and Psychosocial Trauma: Look Earlier, Look Outside, and Look Beyond the Persons*. *American Psychologist*, 71(3), 187-198.
- Boss, P.** (2006) *Loss, Trauma, and Resilience - Therapeutic Work With Ambiguous Loss*. New York: Norton Professional Books
- Calhoun, L.G. ve Tedeschi, R.G.** (1999) *Posttraumatic Growth. Facilitating Posttraumatic Growth: A Clinician's Guide*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Chin, G. J.** (2012). *The New Civil Death: Rethinking Punishment in the Era of Mass Conviction*. *University of Pennsylvania Law Review*, 160(6), 1789-1834.
- Creswell, J.W.** (2007) *Qualitative Inquiry and Research Design, Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Glesne, C.** (2013) *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu), 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık
- Human Rights Watch web sayfası* (2020) Erişim Tarihi 22 Kasım 2019, hrw.org
- Janoff-Bulman, R.** (1989) *Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct*. *Social Cognition*, 7, 113-136.
- Körükmez, L., Akbaş Demirel, C., Aksu Tanık, F. ve ark.** (2019) *Akademisyen İhraçları – Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri*. TİHV Akademi, Erişim Tarihi 9 Aralık 2019, tihvakademi.org.
- Mağdurlar İçin Adalet Topluluğu** (2019). *İkinci Yılında OHAL'in Toplumsal Maliyetleri Araştırma Raporu*. Erişim Tarihi 2 Ocak 2020, https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2019/01/RAPOR_2019_OHALin_Toplumsal_Maliyetleri_2.pdf.
- Rothery, M., Grinnell, R.M. ve Tutty, L.M.** (1996). *Qualitative Research for Social Workers: Phases, Steps and Tasks*, Boston: Ally and Bacon Publications.
- Sertdemir Özdemir, S. ve Özyürek, E.** (2019) *Civil and Civic Death in the New Authoritarianisms: Punishment of Dissidents through Juridical Destruction, Ethical Ruin, and Necropolitics in Turkey*. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 46(5): 699-713, Erişim Tarihi 22 Kasım 2019, <https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1634390>.
- Tekin, S., Akbaş Demirel, C., Aksu Tanık, F. ve ark.** (2019) *Üniversitenin Olağanüstü Hali – Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme*. TİHV Akademi, Erişim Tarihi 9 Aralık 2019, tihvakademi.org.